

ZAANS ERFGOED

Spaanse gastarbeiders bij Van Gelder

- DRUKKERIJ MEIJER: AVANT GARDE IN DE TYPOGRAFIE
- DE OOSTZANER JOL

NR 69 ZOMER 2019 € 6,75 | UITGAVE VAN DE STICHTING
UITGEVERIJ ZAANS ERFGOED | VERSCHIJNT 4X PER JAAR

Kerkenvisie Zaanstad

Op weg naar samenwerking en een mogelijk nieuwe functie voor kerkgebouwen, deel 3

In dit derde artikel over de gezamenlijk te ontwikkelen kerkenvisie voor Zaanstad en Wormerland zien we het positieve effect van een proces dat buiten de Kerkenvisie zijn beslag kreeg en vernemen we hoe het oudkatholieke kerkbestuur in Krommenie op zoek gaat naar een eigentijdse invulling van zijn missie en plek binnen de lokale gemeenschap.

door Lean van 't Hooft
Illustraties: Lean van 't Hooft

MUZIKALE TOEKOMST VOOR DE OUDKATHOLIEKE SCHUIKERK AAN HET PAPPENPAD

De kogel is door de kerk! In juni vindt de officiële overdracht plaats van de al geruime tijd te koop staande oudkatholieke schuilkerk Maria Magdalena aan het Pappensloot in Zaandam. De karakteristieke houten schuurschuilkerk (rijksmonument) aan de Pappensloot uit 1695 met ruime pastorie (gemeentelijk monument) en opvallend grote tuin was door de parochie in eigendom overgedragen aan de Haarlemse Bisschopskas, die in het oudkatholieke bisdom Haarlem de fondsen beheert. De bisschop van Haarlem heeft enkele jaren in de pastorie gewoond, die daarna enige malen verhuurd werd. Via Reliplan, makelaar in religieus en maatschappelijk vastgoed, werd het object op de markt gebracht. De uiteindelijke koper voldeed aan een aantal voorwaarden van de verkopende partijen. Voor hen was het van belang dat respectvol zou worden omgegaan met het monumentale complex en het interieur en dat de kerk in de toekomst voor incidentele kerkdiensten beschikbaar kon blijven.

Iedereen is zeer verheugd over de nieuwe eigenaar en steunt het initiatief van harte. De opbrengst van de verkoop komt ten goede aan de instandhouding van ander religieus erfgoed en nieuwe initiatieven die daarmee zijn verbonden.

Uit de ruim 24 kandidaten werd uiteindelijk het plan van het jonge violistenechtpaar Mathieu van Bellen en zijn Russische echtgenote Maria Milstein en hun muzikale vrienden van het Busch-trio gekozen, ondanks dat er nog geen gegarandeerd aankoopbedrag beschikbaar was. Men geloofde met volle overtuiging in hun plan. Om daarover meer te weten te komen en ook over de achtergrond van de prille eigenaren, maakte ik een afspraak-op-locatie met Mathieu van Bellen.

ACHTERGROND

Mathieu is geboren in Zeeuws-Vlaanderen, in het mooie vestingstadje Hulst. Daar woonde hij tot z'n 14e jaar. Zijn band met Hulst is tot op heden bijzonder; daarover straks meer. 'Ik wilde graag viool spelen en op 4-jarige leeftijd kreeg ik mijn eerste viooltje. Mijn ouders hebben geen professionele muziekachtergrond, maar waren actief op amateurniveau. Bij gebrek aan een lokale muzikale school ging ik op mijn vijfde wekelijks naar het Vlaamse Sint-Niklaas voor mijn eerste vioollessen. Van

mijn 12e tot 14e volgde ik de Jong Talentenklas van het Conservatorium in Amsterdam, maar dat op-en-neer reizen vanuit Zeeuws-Vlaanderen op jonge leeftijd met slechte verbindingen was geen doen. Op mijn 14e kon ik op een speciale kostschool voor musici in Engeland terecht en daar heb ik lang gewoond. Vervolgens studeerde ik een poos in Duitsland, kort in België en toen weer terug naar Engeland.

In Londen heb ik mijn twee collega's van het Busch-pianotrio ontmoet, vernoemd naar een van onze favoriete violisten, maar ook een prachtig mens. Mijn viool was ooit van Adolf Busch. We zien de aankoop van de kerk met haar ruime aanpalende pastorie als een project, een droom die werkelijkheid wordt. We zijn dit project met ons vieren begonnen: Maria en ik en mijn collega's van het Busch-trio, opgericht in 2012.'

EEN MUZIKALE HAVEN ALS BASIS VOOR ULTIEME MUZIEKUITVOERING

'We hebben alle vier het belang ervaren van periodes van afzondering en focus op de studie van muziek, het volgen van masterclasses, inclusief verblijf. Dat heeft ons gevormd. Dat willen we graag blijven doen, maar we willen ook andere musici zo'n plek gunnen om vervolgens openbare try-outs te spelen, ter voorbereiding op de grotere podia. Publiek, mensen uit de omgeving, iedereen is van harte welkom. Wij willen op de eerste plaats een 'huis voor musici' creëren, een muzikale haven om tijdelijk aan wal te gaan, vandaar de naam Muziekhaven Zaandam.

Adolf Busch (1891-1952) was een Duitse violist, componist en dirigent, onder meer oprichter van het Busch-kwartet. Hij zag dat in 1933 alle joodse musici werden weggevoerd, heeft velen geholpen en is uiteindelijk gevlucht. Hij emigreerde naar Zwitserland en later naar de VS. Vandaar schreef hij in een open brief dat hij niet zou terugkeren voordat Hitler, Goebbels en Göring publiekelijk zouden worden opgehangen. Hij gaf zijn carrière op om mensen te helpen. (https://en.wikipedia.org/wiki/Adolf_Busch)

De prachtig aan het water gelegen schuurschuilkerk met de grote tuin aan het Pappensloot, die aanvankelijk nog meer het uiterlijk had van een houten schuur.

Violist Mathieu van Bellen voor zijn nieuwe huis en straks internationaal kamermuziekcentrum, dat hij met zijn vrouw, violiste Maria Milstein en het Busch Pianotrio als stichting heeft kunnen kopen.

Bij toeval kwamen we hier via Reliplan terecht. Het kwam op ons pad, zonder voorbedacht plan. We waren enthousiast over de akoestiek van de kerkruimte en toen we de pastorieruimtes betraden, zagen we alle vier ineens allerlei mogelijkheden. Al onze dromen zouden hier werkelijkheid kunnen worden. We hebben een fictief bod gedaan omdat we nul euro hadden, maar we moesten het doen! Toen zijn we ons op de financiering gaan bezinnen. Dat werd een snel positief verlopen traject. Veel mensen uit onze wereld, maar ook financiers begrijpen de noodzaak van een dergelijke vaste plek voor musici vanaf conservatoriumniveau.

Ons voorbeeld is de Koningin Elisabeth Muziekkapel in Waterloo bij Brussel. Zaandam, grenzend aan Amsterdam met zijn vele podia, is een vergelijkbare setting. Alles klopt. De bereikbaarheid is goed, er is ruimte, er is rust, er is groen.'

'Een iets vergelijkbaar tijdelijk locatieproject heb ik mogen creëren in Hulst, waar ik deze zomer voor de derde maal het Scaldis (latijn voor Schelde) festival organiseer. Op diverse sfeervolle, veelal monumentale locaties vinden repetities plaats en vervolgens openbare uitvoeringen. Voorlopig wil ik dat nog blijven doen. Het is maar een week per jaar'

De stichting Koningin Elisabeth Muziekkapel in Waterloo is gevestigd in een dertiger jaren pand in modernistische stijl, vlak bij Brussel, waar laureaten van de Belgische Koningin Elisabethwedstrijd, voor piano, cello of viool, zich in afzondering op de finale voorbereiden. Zij verblijven daar een week voorafgaand aan hun optreden, afgesloten van de buitenwereld, om het verplichte finalewerk in te studeren.

Ik neem de ervaringen mee van het Scaldisfestival. Een van de sterke punten daar is het betrekken van lokale musici en jeugd bij onze activiteiten. In Zaandam wil ik dat ook gaan doen. Het is een project voor musici, maar ook voor de lokale bevolking en mogelijkheden voor muziekeducatie. We hebben volop ideeën!

STICHTING DE SCHUURKERK

Recentelijk is de stichting de Schuurkerk opgericht, die onder de naam 'Muziekhaven Zaandam' de panden geschikt maakt als verblijfs- en repetitieruimtes en enkele kleine podia voor kamermuziek. Mathieu kan het nog maar nauwelijks geloven dat deze droom straks werkelijkheid wordt. Hij leidt me vol trots rond en vertelt: 'In de basis is al veel geschikt en hoeft er weinig aangepast. Dat was een positief punt voor de verkoper. De kerk heeft een fantastische akoestiek, daar laten we in principe alles zoals het nu is, inclusief de authentieke rietenmattenvloer. Is zelfs gunstig voor de akoestiek. Op termijn zal iets aan de fundering moeten gebeuren, dat is kenmerkend voor de Zaanstreek, weet ik inmiddels. Het grotere werk is de pastorie om te vormen tot ruimtes om er te kunnen slapen en repeteren, inclusief geluidsisolerende ingrepen en een ruimte voor professionele geluidsopnames. Belangrijk voor de relatie met de burens. Maria en ik zijn straks de enige vaste bewoners. De verbouwing van de pastorie is gebaseerd op de oorspronkelijke indeling. Daar kwamen wij bij toeval achter! Ook dat is een positief punt. We zijn een groot voorstander van duurzaam verbouwen en onderhoud. Daarover zijn we al in gesprek. Het contact met de Haarlemse Bisschopskas en andere oudkatholieke kerkelijke instellingen was uitermate prettig. Dat zou van doorslaggevende aard kunnen zijn geweest. Onze voorlopige planning is dat we het eerste half jaar gebruiken voor bouwkundige aanpassingen en daarna gaan we ons focussen op programmering en we gaan uiteraard ver-

De authenticiteit van het interieur van de Maria Magdalenakerk blijft bestaan, de rieten matten bleken zelfs een positief effect te hebben op de akoestiek.

Rechts: Aan de buitenzijde ziet de vroeg zeventiende eeuwse oudkatholieke schuilkerk eruit als een woonhuis met pronkgevel, zoals er vele staan aan de Noorderhoofdstraat in Krommenie.

Het kijkluikje in het halletje bij de kerkdeur, een extra controle in vroeger tijden tegen ongewenste bezoekers toen schuilkerken zoals die aan het Papenpad alleen maar gedoogd werden.

huizen. Ik verheug me enorm op de komende periode. Er is hier overigens nog elke week een dienst van een andere geloofsgemeenschap. Na de verkoop bekijken we hoe we dit kunnen combineren.'

HERORIËNTATIE BIJ DE OUDKATHOLIEKE SCHUILKERK HEILIGE NICOLAAS IN KROMMENIE

In Krommenie sprak ik met emeritus-pastoor Koenraad Ouwens, waarnemend pastoor Harald Münch en Mieke de Winter, bestuurssecretaris, parochielid, tevens parttime koster. Het recent gestarte proces dat moet leiden tot een kerkvisie voor Zaanstad, valt samen met een intern proces naar een heroriëntatie op de rol van de oudkatholieke parochie van de

Heilige Nicolaas in Krommenie. De ontwikkelingen worden van harte ondersteund door de landelijke Oud-Katholieke Kerk, die vergelijkbare beleidslijnen heeft uitgezet. Ook bij hen is het aantal parochieleden de laatste decennia verminderd. Dat was in aantal altijd al klein, maar men maakt in tegenstelling tot andere kerkgemeenschappen geen zware tijden door.

HET ENSEMBLE, KERKEN PASTORIE

Aan het begin van de zeventiende eeuw kochten enkele vermogende katholieken, onder wie de overbuurvrouw, het toen als boerderij functionerende pand. Dit werd vanaf 1612 door een priester bewoond en het achterhuis diende als kerk. In 1633 werd het al vergroot.

Het resultaat anno 2019 is een charmante, intieme en lichte kerkruimte met aan de voorkant de voormalige pastorie, nu woonhuis met fraaie pronkgevel, een Broeker voorschoot uit 1790.

De grond en opstallen zijn eigendom van de parochie, net als bij de protestante en doopsgezinde gemeenten, zodat de parochianen zich niet alleen emotioneel, maar ook feitelijk verantwoordelijke mede-eigenaren voelen. Het kerkgebouw is rijksmonument, de pastorie is dat niet. Binnenkort wordt de pastorie weer woonhuis voor een pastoor. De parochie is lid van de Monumentenwacht en zorgt zelf zoveel mogelijk voor het onderhoud. Na de laatste grote restauratie in 1991 werden nog het orgel en onderdelen van de inventaris aangepakt.²

PLEK VAN DE KERK ANNO 2019

De Oud-Katholieke Kerk anno 2019 wil een maatschappelijke en spirituele functie vervullen en thema's bespreken met niet alleen gelovigen. Men wil existentiële levensvragen, waaronder ook de klimaatkwestie op een nieuwe manier vormgeven, voor een groot publiek.

Het interieur van de kerk met het sfeervol indirect verlichte tongewelf.

Rechts: De vergaderruimte van het kerkbestuur en tevens bibliotheek waar de antieke boekencollectie van een voormalige pastoor wordt bewaard.

'Onze zorg is dat de eredienstfunctie behouden blijft, naast een bredere functie van het gebouw. Gelukkig kennen wij niet de grote beheer technische problemen zoals veel rooms-katholieke en protestantse kerken, omdat we over het algemeen kleinere gebouwen hebben. Die brede functie van een kerkgebouw is eigenlijk heel gewoon. Al in de middeleeuwen waren kerken veel meer dan alleen eredienstgebouwen. Ze waren plekken voor noodopvang, er vonden evenementen plaats, ze waren ontmoetingsruimten, hadden ook een sociaaleconomische functie. De grote laatnegentiende-eeuwse neogotische kerken waren vooral statussymbolen.'

VACATURE: OPBOUWPASTOOR

Koenraad Ouwens is onder meer vanwege zijn kennis en betrokkenheid als voormalig pastoor door het kerkbestuur aangezocht om als adviseur op te treden in deze tijd van herbezinning en het project Kerkvisie.

Hij geeft toelichting op een ruimere focus en aan het tijdsgewricht aangepaste prioriteiten, die samenlopen met de zoektocht naar een nieuwe pastor. Die krijgt een ruimere opdracht mee.

'De Oud-Katholieke Kerk wil de parochie revitaliseren. Lag in de jaren tachtig van de vorige eeuw nog het accent op restauratie en instandhouding van het gebouw, nu gaat het om het zoeken naar samenwerking en verbinding met de omgeving en vertaling van het religieuze aspect naar de behoeften van deze tijd. Ook de landelijke organisatie wil daarin investeren door een nieuwe pastoor een ruimere aanstelling te geven met het accent op samenwerking in Zaanstad en specifiek Krommenie; een bruggenbouwer, een 'opbouwpastoor'.

NABIJE TOEKOMST

Het bestuur streeft ernaar om in de eerste plaats de religieuze functie in stand te houden. 'We ambiëren geen exclusieve identiteit, wel een actieve rol in het diaconale, sociale en spiri-

tuele lokale netwerk. Doordat oudkatholieke parochies vaak klein zijn, ligt een benadering van mens-tot-mens direct voor de hand. We willen hiaten opvullen, helaas veroorzaakt door verschraving van de geestelijke gezondheidszorg. We willen er zijn voor de kwetsbaren, ouderen en eenzamen.

We willen faciliteren, een huis zijn voor groepen en initiatieven die passen bij onze ambities: semi-spiritueel, maatschappelijk, maar ook cultureel. De concerten van destijds komen hopelijk terug. We verwelkomen graag nieuwe initiatieven en zijn groot voorstander van afstemming met de andere kleine concertpodia, om te voorkomen dat er op de ene zondag drie of vier concerten zijn en op een andere zondag geen.'

'Tot slot, samenwerking met andere lokale kerkgemeenschappen is van belang om te voorkomen dat je onbedoeld met alle goede intenties hetzelfde wilt doen.

Oecumenische samenwerking, waarop volgens ons het project Kerkvisie ook doelt, betekent bundelen van initiatieven en niet het profileren van je eigen identiteit uit overlevingsdrang.'

Noten:

- 1 Het initiatief zette Hulst op de kaart en bezorgde Matthieu van Bellen in 2017 het ereburgerschap van Hulst. (bron: Google)(<https://www.scaldisfestival.nl/>)
- 2 Meer daarover in *Zaans Erfgoed* 25 (zomer 2008) 24-27; 28 (voorjaar 2009) 22-25 en 43 (winter 2012) 30-33.

Het achttiende-eeuwse orgel dat een aantal jaren geleden werd gerestaureerd.

